

15. HUEL, R. (n.d.). Albert Lacombe. [Online]. *Dictionary of Canadian Biography*. Retrieved from http://www.biographi.ca/en/bio/lacombe_albert_14E.html.
16. HUEL, R. (n.d.). Emile-Joseph Legal. [Online]. *Dictionary of Canadian Biography*. Retrieved from http://www.biographi.ca/en/bio.php?id_nbr=7523.
17. *Jubilee Memory. V p'atdesiat richchia provintsii Khrysta Tsaria zhmoadzhennia sester Sluzhebnyts Presviatoi Neporochnoi Divy Marii (1902-1952)*. (1953). [Jubilee Memory. The 50th Anniversary of the Diocese of Congregation of Sisters Servants of Mary Immaculate]. Toronto: [s.n.].
18. KAZYMYRA, B. (1957). Metropolitan Andrew Sheptyckyj and the Ukrainians in Canada [Online]. *Canadian Catholic Historical Association. Report*, 24, 75-86. Retrieved from <http://www.cchahistory.ca/journal/CCHA1957/Kazymyra.pdf>.
19. LAVERDURE, P. (1996). *Redemption and Renewal: The Redemptorists of English Canada, 1834-1994*. Toronto: Dundurn Press.
20. MARTYNOWYCH, O. (1991). *Ukrainians in Canada: The Formative Period 1891-1924*. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press.
21. MARTYNOWYCH, O. (n.d.). St. Nicholas Ukrainian Catholic Church. [Online]. *Centre for Ukrainian Canadian Studies. University of Manitoba*. Retrieved from https://umanitoba.ca/faculties/arts/departments/ukrainian_canadian_studies/media/03_St_Nicholas_Ukrainian_Catholic_church.pdf.
22. McGOWAN, M. (1999). *Waning of the Green: Catholics, the Irish, and Identity in Toronto, 1887-1922*. Montreal; Ithaca [N.Y.]: McGill-Queen's University Press.
23. McVAY, A. (2014). *God's Martyr, History Witness: Blessed Nykyta Budka, the First Ukrainian Catholic Bishop of Canada*. Edmonton: Ukrainian Catholic Eparchy of Edmonton.
24. Our Mission Statement. (n.d.). [Online]. *Sisters Servants of Mary Immaculate*. Retrieved from <http://ssmi.org/index.html>.
25. PERIN, R. (n.d.). Adelar Langevin. In: *Dictionary of Canadian Biography*. [Online]. Retrieved from http://www.biographi.ca/en/bio.php?id_nbr=7510.
26. PETRYSHYN, J. (1985). *Peasants in the Promised Land: Canada and the Ukrainians (1891-1914)*. Toronto: James Lorimer & Company.
27. PIUS PP. X. (1912). *Committitur Episcopo Ritus Rutheni Adsistentia Spiritualis Ruthenorum in Canadensi Regione Commorantium. Acta Apostolicae Sedis. Commentarium Officiale*, 4, 555-556.
28. POPOVYCH, H. (1971). *To Serve is to Love: The Canadian Story of the Sisters Servants of Mary Immaculate*. Toronto: [s.n.].
29. Sacred Heart Academy, Yorkton, Sask. *Sister Servants of Mary Immaculate*. (2014, May 7). *Yorkton this week*, 2-3.
30. Sisters Servants of Mary Immaculate (SSMI). (n.d.). [Online]. *Holy Family Home*. Retrieved from <http://www.holyfamilyhome.mb.ca/about-us/history/sisters-servants-of-mary-immaculate.html>.
31. SKWAROK, J. (1959). *The Ukrainian Settlers in Canada and Their Schools: With Reference to Government, French-Canadian and Ukrainian Missionary Influences, 1891-1921*. Edmonton - Toronto: Basilian Press.
32. SLAPINCKA, H. (n.d.). Revertera von Salandra, Friedrich Gf. (1827-1904), Diplomat und Politiker. [Online]. *Österreichisches Biographisches Lexikon*. Retrieved from https://www.biographien.ac.at/oeb/oebl/R/Revertera-Salandra_Friedrich_1827_1904.xml;internal&action=hitlite.action&Parameter=Revertera%20von%20Salandra.
33. WAIBEL, K. (2008). *Dissertation zur Kündbarkeit des österreichischen Konkordats. Über Möglichkeiten und Folgen einer Abschaffung des Vertrags zwischen der Republik Österreich und dem Heiligen Stuhl vom 5. Juni 1933*. (Doktorin der Rechtswissenschaften (Dr. iur)). [Online]. Retrieved from http://othes.univie.ac.at/3238/1/2008-10-17_9715296.pdf.

Надійшла до редколегії 15.11.18

H. Волік, асп.

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, Тернопіль, Україна

ДІЯЛЬНІСТЬ СЕСТЕР СЛУЖЕБНИЦЬ НЕПОРОЧНОЇ МАРІЇ ТА ОО. ВАСИЛІАН У КАНАДІ ПРОТЯГОМ 1901-1925 РР.

У дослідженні проаналізовано діяльність Сестер Служебниць Непорочної Марії та оо. Василіян у Канаді протягом першої половини ХХ ст. Автором доведено, що незважаючи на цілеспрямованість місіонерів, їхні місії серед українських іммігрантів не були добре організовані. Однак, протягом 1901-1925 рр. їхня діяльність допомогла зупинити процес асиміляції та переходу греко-католиків до інших деномінацій присутніх у Канаді, які на той час активно залучали іммігрантів до своїх згромаджень. Особливо проаналізовано ставлення римо-католицького місіонерства до місіонерів та розвиток місії під час епископства Никити Будки.

Ключові слова: оо. Василіяни (ЧСВВ), Сестри Служебниці Непорочної Марії (ССНМ), священники, іммігранти, Римо-Католицька Церква, Українська Католицька Церква, Канада.

УДК 091:271.2-53:003.349.08]:027.7(477-25-81)
<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2018.139.04>

С. Волощенко, історик
 Музей староукраїнської книги,

Львівська національна галерея мистецтв імені Б.Г. Возницького, Львів, Україна

УСТАВ ЦЕРКОВНИЙ ІЗ ФОНДІВ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: АТРИБУЦІЯ РУКОПИСНОЇ ПАМ'ЯТКИ

Розглянуто принципи наукової атрибуції кирилических рукописних книг богослужбового характеру із авторської практики. Здійснено детальне вивчення Уставу церковного Єрусалимського із колекції відділу рідкісних книг і рукописів Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У статті проаналізовано етапи атрибуції рукописної пам'ятки, які передбачають встановлення локалізації створення та побутування кодексу, а також часу його створення.

На підставі аналізу текстів книги, встановлено її тип і визначено назву цього кодексу. З'ясовано мовну редакцію церковнослов'янської мови, якою переписано книгу, що допомогло встановити територію виготовлення пам'ятки. Детальний філігранологічний аналіз паперу, на якому переписано кодекс, дозволив скласти уявлення про можливий час його копіювання. Проблема визначення часу створення книги полягала також у джерелознавчому аналізі тексту, дослідженню палеографічних особливостей кирилическої пам'ятки, елементів оздоблення книжкового блоку. порушено питання про визначення часу виготовлення оправи, її конструкції, матеріалу та оформлення. Проаналізовано стан збереженості кодексу, що дало підстави для розуміння рівня його затребуваності користувачами. Досліджено історію та етапи реставрації рукопису. На основі проведеної історичної характеристики, окреслено локалізацію побутування та міграцію досліджуваного списку Єрусалимського Уставу до моменту його потрапляння у фонди Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича.

Ключові слова: Устав церковний Єрусалимський, рукописна пам'ятка, кирилическа рукописна книга, атрибуція, кодологія, Наукова бібліотека ім. М. Максимовича КНУ імені Тараса Шевченка.

Стрімке зростання ролі інформації та потреб розширення знань у житті сучасного суспільства підсилює розвиток гуманітарних студій. Останнім часом пріоритетними в Україні відзначаються дослідження книги і книжної культури. Вивчення давньої книги сприяє якісному розумінню історії ідей, уявлень і ментальності

наших предків, рівня їх освіченості, а також культурної антропології й історії повсякдення ранньомодерного часу. У XVI ст. переважну більшість книжкового репертуару складала рукописна книга богослужбового характеру, тобто література, яка використовувалася у церквах при здійсненні різних богослужбових (вечірня, пове-

чир'я, утрєня, часи, літургія, обідниця) і церковних таїнств. Рукописні кодекси, на відміну від друкованих, відзначалися відсутністю титульного аркуша із вихідними даними про автора, назву твору, місце та час виготовлення. Натомість ці відомості, зазвичай, розміщувалися наприкінці книги у колофоні. Враховуючи специфіку користування книгою та особливості її побутування, чимало таких кодексів до наших днів дійшли у не повному вигляді – без декількох аркушів на початку і наприкінці, а також і всередині книжкового блоку. У більшості випадків рукописні пам'ятки, які збереглися дотепер, не мають вихідних даних. Перед дослідником постає завдання в атрибуції кодексів, що передбачає визначення типу книги, її назви, місця виготовлення та ім'я переписувача, час створення, а також реконструкція історії побутування рукопису.

Під час опрацювання пам'яток із відділу рідкісних книг і рукописів Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, нашу увагу привернув кириличний рукопис, який зберігається під шифром С-168478 [1]. Як з'ясувалося, науковому вивченню цієї пам'ятки дотепер не присвячено жодної публікації, тому наше першочергове завдання полягає у встановленні повної наукової атрибуції кодексу, яка базуватиметься на дослідженні особливостей тексту пам'ятки, аналізі філіграней, у виявленні та вивченні провенієнцій. Наше дослідження також передбачатиме дослідження палеографії кодексу, внутрішнього та зовнішнього оздоблення, стану збереження та реставрації рукопису.

Наш кодекс складається із 413 арк., згрупованих у 53 зшитки. Аркуші книги пронумеровані арабськими цифрами олівцем у правому верхньому куті аркуша у 2016 р. Сигнатура зшитків часу створення рукопису, проте збереглася лише на арк. 76 і арк. 200, адже практично вся була зрізана під час переопрацювання кодексу. Вона представлена кириличними цифрами коричневим атраментом на нижньому березі аркуша справа.

Перші слова заголовку досліджуваної пам'ятки "Усѣтаѣ црѣковнеи сѣлужбе иже во іерусалимѣ сѣтъя лавры. Прѣбнаго и бгноснаго вѣща нше савы, имѣяя всю службу і оуставъ црковный. Сій же оуставъ і сѣлужба бывает и в прочіихъ сущіихъ. Во еролимѣ чѣтныхъ монастрѣхъ" [1, арк. 1] допомагає встановити назву кодексу. Перед нами *Церковний Устав*, який у фаховій літературі називають *Устав церковний Єрусалимський*. Саме ця книга визначала склад, порядок і чин здійснення церковних богослужінь добового кола та місячного, богослужінь Чотиридесятниці та П'ятидесятниці, а також містила правила стосовно чернецького життя [19, с. 58].

Під час "першого знайомства" із кириличною рукописною книгою, переписаною церковнослов'янською мовою, для визначення приблизної локалізації її створення варто з'ясувати мовну редакцію пам'ятки. О. Іванова наголошує, що за допомогою комплексного дослідження письма конкретного рукопису можна встановити локалізацію створення книги, адже переписувач вносив у текст риси рідної йому мови, тому аналіз мовних особливостей писаря сприяє визначенню місця створення кодексу. Регіональні мовні вкраплення у канонічному церковнослов'янському тексті не були свідомими, вони свідчать, за словами дослідниці, про помилки чи неухважність переписувача, тому ці прояви зазвичай нерегулярні [12, с. 96].

Устав, який тут розглядаємо, як і більша частина богослужбової книжкової продукції, що використовувалася у храмах православної традиції, переписана церковнослов'янською мовою. В ході дослідження пам'ятки з'ясовано, що літера **Ук** передається скрізь через **ук** із

петлями літери угору: *Бѣъ учинить* [1, арк. 26 зв.] до *жива будеть дша* [1, арк. 26 зв.]. Сполучення **оу** використовується переважно тільки на початку слів: *оусопшая рабы* [1, арк. 27], *оуготовль* [1, арк. 13 зв.], *оуслышит тя* [1, арк. 14], *оутрени* [1, арк. 18], *лику оумолчавшию* [1, арк. 18]. У тексті змішуються ненаголошені **о** та **а**: *златаоусте* [1, арк. 91]. Наведені приклади мовних особливостей пам'ятки дозволяють віднести мовну редакцію кодексу до російської. Іншими словами: рукопис переписано на теренах сучасної Росії.

Коли склалося певне уявлення про досліджуваний об'єкт, постає питання про визначення часу написання пам'ятки. Для датування рукописів, які не мають безпосередньої вказівки на час їхнього створення, найбільш конкретизуючим є аналіз водяних знаків паперу. Він передбачає поаркушне виявлення і дослідження філіграней кодексу. *Устав* із фондів Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича писався на ганчіряному папері білого кольору in Folio. Нині розмір аркушів книжкового блоку складає 298x207 мм. На папері виявлено шість груп різних філіграней. Вони розташовані на декількох аркушах підряд, проте на стількох же аркушах відсутні. На арк. 5-90 виявлено зображення "ведмедя", яке подібне до знаку під № 2505 у альбомі водяних знаків Е. Лауцявичюса й датоване 1574 р. [14, с. 348] На наступних аркушах із №№ 92–134 розміщене зображення двох варіантів герба "Абданк". Перший варіант цього знака округлої форми і подібний до відповідників у альбомах Я. Сінярської-Чапліцької під № 221 і датується 1573 р. [7], у виданні І. Каманіна та О. Вітвіцької схожий знак під № 165, але з датою 1581 р. [13, с. 20] у Е. Лауцявичюса датується періодом 1578–1580 рр. [14, № 1037, с. 166]. Другий варіант герба "Абданк" зображений у видовженому виді. Зображення подібне до знаку № 1031 в альбомі Е. Лауцявичюса й датується там 1580–1584 рр. [14, с. 166]. Варто відзначити, що використання подібного паперу із філігранню герб "Абданк" зафіксоване у друкованому *Апостолі* 1574 р., виданому у Львові Іваном Федоровичем [5, с. 290]. На арк. 136–348 виявлено філігрань, яку не вдалося атрибутувати за доступними альбомами водяних знаків. Ця філігрань складається із трьох подвійних кіл, спарених між собою, а внизу від них стрічка із написом: "PERRE". На папері арк. 352–412 уміщено зображення перекреслена літера "S" на гербовому щиті. Виявлене зображення схоже до свого відповідника у довідниковому виданні Е. Лауцявичюса під № 3395, воно датоване там між 1570 і 1571 рр. [14, с. 459]. За спостереженнями Н. Бондар, схожий знак містився й на папері віленського видання *Євангелії* 1575 р. [5, с. 290]. На вставних аркушах із №№ 1–4 і 105 зв., переписаних, очевидно, іншою рукою, виявлено зображення "голови блазня" з написом на іншій частині розгортки аркуша "DIEAVDE". Ця філігрань така ж, як і в альбомі Т. Діанової під № 862 і датована 1659 р. [17, с. 117]. Той самий знак розміщений і на вільному аркуші верхнього форзаца, що дозволяє припустити, що згадані вище аркуші були вставлені під час перепрацювання кодексу у третій чверті XVII ст.

Датування рукописних кодексів за філігранями дозволяє визначити час їхнього створення з точністю у межах десятиріччя, адже за альбомами водяних знаків орієнтуємося на дату написання кодексу, у якому виявлено подібні зображення до знаків, які розташовуються у наших об'єктах дослідження. Довідкові альбоми подають відомості із точно датованих пам'яток, часу їх написання, а не дати виготовлення власне паперу. За спостереженнями О. Іванової, для більшості рукописів XVI ст., аби враховувалося співвідношення часу виготовлення паперу і часу написання книги, необхідно додати

10 років до знайденої дати аналога філіграні в альбомі [10, с. 207] (враховується т. зв. "залежаність" паперу). Із проведеного аналізу філіграней *Єрусалимського Устава*, папір на якому він переписаний, датується між 1570 і 1584 рр. Згідно з дослідженнями паперового носія, на якому писаний кодекс, можливим часом його створення, ймовірно, була остання третина XVI ст.

Встановити час виготовлення книги допомагає дослідження її тексту. Чималу частину досліджуваного кодексу становить Місяцеслов [1, арк. 46–229]. Місяцесловами називають частини деяких богослужбових книг, які містять календар церковних свят із визначенням їхньої класифікації, пасхалію, індікціон, а також змінні частини деяких богослужінь річного кола та інформацію щодо днів літургійного року. Трапляються випадки, коли Місяцеслови становлять самостійний кодекс у рукописному чи друкованому вигляді [9, с. 76]. Серед величезного масиву імен святих, розміщених у досліджуваному *Церковному Уставі*, нам вдалося знайти чимало імен киево-руських святих, які жили у X–XV ст. В Місяцеслові вказується, що 16 вересня за старим стилем (29 вересня за новим стилем) – святкування пам'яті Кипріяна, митрополита Київського (бл. 1330–1406) [1, арк. 60–60 зв.], 28 (11) вересня – Авраамія Ростовського (X ст.) [1, арк. 68–68 зв.], 1 (14) жовтня – Савви Вишерського (+1460) [1, арк. 70 зв. – 71], 11 (24) листопада – Максима юродивого Московського (+1434) [1, арк. 90 зв.], 17 (30) листопада – Никона Радонезького (1352–1426) [1, арк. 96 зв.], 23 (6) листопада – Амфілохія Глушицького (+1452) [1, арк. 100], 28 (11) листопада – Федора Ростовського (1340–1394) [1, арк. 103 зв.], 11 (24) лютого – Дмитрія Вологодського Прилуцького (+1392 чи +1406 (?)) [1, арк. 155–156], 12 (25) лютого – Олексія, митрополита Київського (+1378) [1, арк. 156–157 зв.], 11 (24) березня – Євфимія Новгородського (+1458) [1, арк. 163 зв. – 164], 1 (14) квітня – Євфимія Суздальського (1316–1404) [1, арк. 170 зв.], 26 (9) квітня – Стефана Пермського (+1396) [1, арк. 174], 1 (14) травня – Пафнутія Боровського (1394–1477) [1, арк. 175], 1 (14) червня – Діонісія Глушицького (1363–1437) [1, арк. 186 зв.], 9 (22) червня – Кирила Білоезерського (1337–1427) [1, арк. 189–190]. Більшість згаданих святих були канонізовані Церквою на Московських Соборах 1547 і 1549 рр. [7] Ці дані дають підстави стверджувати, що рукопис переписано не раніше середини XVI ст.

Під час дослідження того ж таки Місяцеслова, було помічено, що серед переліку днів пам'яті святих нерухомого кола розміщено свята рухомого циклу. На звороті арк. 170 записані приписи щодо свят, які припадають на 1 (14) квітня і після зазначення імені Марії Єгипетської (преподобної VI ст.) записано "Въскрсе гъ нашъ іс хъ", тобто день Воскресіння Господнього чи Пасхи (Великдень) [1, арк. 170 зв.]. Випадок внесення свята Пасхи, яке за характером належить до церковних свят рухомого (подвижного) кола, тобто не має сталої дати святкування та щорічно відзначається у різні дні літургійного року, у цей календар нерухомого кола був непоодиноким. На звороті арк. 180 записано, що 10 (23) травня "Възнесея гъ нашъ іс хъ на нбса", тобто святкується Вознесіння Господнє, а на арк. 181 зв. святкування Зіслання Святого Духа (П'ятидесятниця) 20 (2 червня) травня у восьму неділю після Великодня "В не^алю и ю шестѣе стго дха на стья ап^{лы}" [1, арк. 180 зв., арк. 181 зв.]. Святкування днів Вознесіння Ісуса Христа та Зіслання Святого Духа визначалося у залежності від дня, на який припадав Великдень у тому чи іншому році – сороковий і п'ятидесятний день після Пасхи відповідно.

Враховуючи ці особливості, ми дійшли до наступних припущень, які дозволять встановити більш точну дату створення кодексу:

1) можливо, переписувач скопіював досліджуваний *Устав* із давнішого списку, у Місяцеслові якого було вписано, що Великдень припадав на 1 (14) квітня. Ми дослідили, що Воскресіння Господнє у цей день у XV ст. святкувалося чотири рази. У Пасхалії одного зі списків *Єрусалимського Устава*, датованого першою половиною XV ст., зазначено, що Великдень 1 (14) квітня був у 1431, 1442, 1453 і 1464 рр. [2, арк. 324 зв. – 325]. Наявність імен святих, канонізованих у середині XVI ст., може пояснюватись тим, що переписувач їх вписав, тим самим оновивши Місяцеслов;

2) ймовірно, що кодекс переписувався у другій половині 1582 р. – на початку 1583 р. Оскільки у 1582 р. 1 квітня припадало на неділю, переписувач міг механічно помилитися та переписати із календаря цього року, що Пасха у 1583 р. буде у неділю 1 квітня. Є можливість, що переписувач помилився на один день, обраховуючи дату Великодня, і замість 31 березня вписав 1 квітня.

Важливим при атрибуції кодексу є також дослідження особливостей письма, почерку (почерків) та елементів оздоблення. Досліджуваний текст *Єрусалимського Устава* із фондів Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича писаний півуставом останньої третини XVI ст. Книга переписана двома копіями. Почерк першої особи простежується на арк. 5–104 зв. і 106–389, на арк. 389–412 рука іншого переписувача. Півустав цих почерків середнього розміру, літери писані з легким нахилом управо. Текст написано коричневим атраментом і кіновар'ю. Як згадувалося вище, у третій чверті XVII ст. було вставлено аркуші, які тепер із №№ 1–4 і 105 зв., вони переписані пізніми півуставом XVII ст., а заголовки – в'яззю [1].

Досліджуваний кодекс оздоблений трьома заставками рослинного типу. На арк. 46 перед заголовком Місяцеслова "По^{слѣ}дование црк^{внаго} п^{ни}е. С^брание вс^{дѣ}тнаго" переписувачем виписано заставку прямокутної форми. У середині рамки розміщено шість спарених між собою кіл у вигляді дубових гілок із листям та жолудями продовгуватої форми. Верх рамки заставки оздоблений листям і жолудями, а також стилізованим "букетом". Унизу правого та лівого боків рамки – рука, яка тримає жолудь. Ця заставка виконана кіновар'ю, коричневим атраментом та кількома відтінками зеленої барви. Зображення дуба із його плодами – жолудями у богослужбовій книзі не випадкове. У християнстві дуб символізує стійкість у вірі під час випробовувань. Дуб згадується у *Старому Завіті* у 13-ій главі Книги Буття, коли Авраам оселяється у Хевроні біля великого дуба та споруджує жертовник: "И в^сселися аврамъ, и прише^а в^сселися оу дуба мамврїя, и жеб^яше въ хевронѣ, и създа ту требникъ гу" [4, арк. 5 зв.]. Біля дуба явився Бог Авраамові "Яви же ся ему б^г оу дуба ма^врїя, с^дящему пре^д две^рми храму его въ полудне" [4, арк. 7]. На нашу думку, розміщення цієї заставки перед Місяцесловом не випадкове, адже святі своїм життям і подвигами засвідчили стійкість у вірі, яка символізується дубовою галузкою, а плоди їхнього служіння – жолуді.

Подібна заставка за типом, формою та матеріалом написання розміщена на арк. 235 перед заголовком послідувань Чотиридесятниці та П'ятидесятниці: "Всл^дование стья м ница". Вона відрізняється від попередньої сюжетом. У рамці заставки виноградна лоза із листям розміщена хвилеподібно та "плетється" навколо кіноварної горизонтальної лінії. Вгорі рамки зображено листя і подібно до заставки на арк. 46 унизу правого та лівого боків рамки – рука, яка тримає листок

видовженої форми. Подібна практика оздоблення кодексу рослинними елементами була характерною і для українських та білоруських рукописних пам'яток XVI ст. [11, с. 111]. Ця заставка теж містить вагомий смисловий зміст, адже виноградна лоза – це символ Євхаристії та вибраності. У главі 15 *Євангелія* від Іоана говориться, що Ісус Христос "лоза истинная, и вѣць мои дѣлатель есть всяку розгу о мнѣ нетворящую плода, изметъ ю. и всяку творящую плодъ, о требить ю" [4, арк. 52 зв.]. Зображення виноградної лози перед розділом із текстами Чотиридесятиці (послідувань великого посту) та П'ятидесятниці (періоду від Суботи воскресіння Лазаря до Неділі всіх святих) символізує страждання, смерть і воскресіння Ісуса Христа – його жертву за людський рід і перемогу над пеклом.

Однobarвна заставка, яка починає кодекс, виконана у третій чверті XVII ст. Вона значно більша у розмірах від заставок на арк. 46 і 235, але за майстерністю виконання їм значно поступається. Вона прямокутної форми, виписана темно-коричневим атраментом. У центрі зображена розквітла квітка із велетенським листям, розпростертим у боки, яке нагадує крила птахи [1, арк. 1]. Вона містить елементи бароко та нагадує заставки, якими оздоблювалися друковані книги того часу але у значно спрощеному варіанті [9, с. 135; 16, с. 170].

Заголовки більшості розділів кодексу виписані в'язю кіноварю [1, арк. 1, 46, 69 зв., 85 зв., 104 зв., 127 зв., 151, 162, 170 зв., 175, 186 зв., 197, 210, 230 зв., 235, 326, 340, 342 зв., 389]. Традиційно писана й рубрикація *Устау* – кіноварю. Позначення (індекси) – глав, днів тижня, а також різноманітні умовні скорочення із маргінальними прикрасами ("ча", "зри", "смоґри", "s", "вижъ", "б"), написані коричневим атраментом і кіноварю на зовнішніх берегах книги. Своєрідно оздоблені V-подібні спадання тексту рубрики Устау церковної служби і Переліку читань із Євангелії та Апостола. У першому випадку спадаючий текст на 5–17 рядках сторінки оздоблений з боків невеликими графічними зображеннями у вигляді кіноварних хрестиків [1, арк. 45], а в іншому – на 9–19 рядках з боків проставлені крапки [1, арк. 234 зв.] В обох випадках основа тексту завершується "середником" (крапкою з комою).

Важливим фактором у встановленні історії кодексу є дослідження оправи книжкового блоку, яке передбачає з'ясування місця та часу її створення (первинна чи вторинна), вивчення матеріалів, із яких вона виготовлена, її структури і особливостей оздоблення. Опера рукописного *Устау* із фондів Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича складається із дерев'яних дощок, поволочених телячою шкірою коричневого кольору. Книжковий блок зшитий на трьох подвійних шнурах, які кріпляться до дощок ренесансним кріпленням. Протягнуті через отвори у дошках, їхні кінці розтріпані та розкладені віялом. Закінчення шнурів наклеєні на внутрішній бік дощок. Для зміцнення шиття блоку, між шнурами приклеєні прямокутні смужки полотняної тканини. Корінець блоку каширований. Нижній каптал із прямим розташуванням стібків, плетений нитками білого та блакитного кольорів. Для верхнього форзаца використано розгортку аркуша ганчіряного паперу білого кольору, він приклеєний. Вільний аркуш цього форзаца із філігранню "голова блязня", такою ж як і на вставних арк. 1–4 і 105 зв. [17, № 862]. Матеріалом для приклеєної частини нижнього форзаца послуговував аркуш із рукопису XVII ст., про нього мова йтиме далі. Дощки оправи розміром 315x210x10 мм із кантами і рантами, поволочені шкірою, оздоблені блинтовым тисненням. Від застібок лишилися лише врізи пробої та фрагмент нижнього ремня. Шкіряне покриття оправи декорова-

не тисненням рамок із геометричними сюжетами, рослинними й орнаментальними. У середині внутрішнього простору рамок на верхній дошці уміщено відтиск рослинно-квітчастого кибалкового середника, а в кутах – відтиски квітчастих штампів. Вздовж рантів – відтиски потрійних ліній дорожника.

Досліджуючи оправу кодексу, можна помітити, що книга перешивалася, ймовірно, двічі: у XVIII і XIX ст. На корінцевих фальцях зовні та всередині зшитків виявлено укріплення смужками паперу із написами кін. XVIII – першої половини XIX ст., характерним для реставрації XIX ст. Під час поновлення рукопису книжковий блок заново обрізався, це документує зрізування практично усієї сигнатури кодексу. Наявність вставних аркушів із філігранню, ідентичною на форзаці верхньої дошки оправи, дозволяє стверджувати, що рукопис вперше реставрувався у третій чверті XVII ст. Вище окреслені спостереження дають змогу зробити припущення, що оправа кодексу не первинна, а виготовлена у часі першої реставрації XVII ст. За оцінками О. Гальченко, шкіряні оправи при активному використанні без повторного переоправлення витримували близько 50–100 років; 95% кирилических кодексів, за словами дослідниці, збережені з вторинними оправами [6].

Варто відзначити, що досліджуваний *Устау* активно читався. Про особливий інтерес у користуванні книгою свідчать численні розриви і втрати паперу по краях аркушів. Вони містять загальне поверхнєве забруднення, із плями від вологи (місцями затікання води), воску. На нижніх кутах сторінок поверхня вкрита шаром жиру, який виділявся із рук читачів при читанні гортаннях кодексу. Деякі аркуші із дірками – результат пропалення паперу.

При візуальному обстеженні *Устау церковного Єрусалимського* з'ясувалося, що пошкоджені частини аркушів кодексу поновлювалися (реставрувалися) смужками ганчіряного паперу білого кольору іншої якості, аніж папір книжкового блоку. На арк. 104 реставраційна смужка паперу з філігранню "голова блязня", такою ж як і на форзаці на вставних аркушах. Книжковий блок заново був перешитий, про що свідчить наявність додаткових чи "зайвих" отворів у формі зарубок на згинах зшитків, не задіяних у процесі повторного перешивання блоку.

Історія побутування рукописних пам'яток більшою мірою встановлюється на основі покрainнй записів, які відома українська дослідниця рукописної та стародрукованої книги В. Фрис називає "голосами знизу" [18]. На нижніх берегах аркушів з 1 до 20 виявлено подібний "голос знизу". Зафіксований запис написаний коричневим атраментом т. зв. російським скорописом. Його текст прочитаний за допомогою підсвічування світлом ультрафіолетової лампи, адже атрамент, яким користувався писар, вигорів. Подаємо дослівно текст цього впису: "зрпа ґ даль Сиу кнгу мая въ ks ПолууСтавъ Я В Село Почепскаго уѣзду роґъ В црковъ ЧеСтнаГо Воѣдвиженія ... СтеПа^ч Кондра^{ев}вичъ Щыльникъ ПоСвоЕи Дши И ПородитеЛем^б Своим^б Вѣчноѣ Поминовенія А Хто Сиу кнгу Бе^зжадныя Вины И^знеСеть ИСцркви И то^и Судится На ономъ Свѣте Пере^д праведнымъ Судиею" [1, арк. 1–20]. Цей покрainнй запис за своїм характером відноситься до вкладних, адже інформує про акт дарування чи вкладання кодексу до церкви. Ця подія відбулася 26 травня 1781 р. від створення світу або ж у 1673 р. від Різдва Христового. У записі йдеться, що Степан Кондратович Щилкін дарує *Устау* храму Воздвиження Хреста Господнього у яєсь село "Роґ" Почепського повіту. За допомогою Google Maps встановили, що це село тепер називається Червоний Ріг і розташовується у Почепському районі Брянської області Російської Федерації. Під час ідентифікації за-

пису було помічено наступне – на арк. 12 нижні частини літер писані на реставраційних смужках паперу XVII ст. Це дає змогу резюмувати, що кодекс перед вкладенням у вищезгаданий храм був поновлений.

На вільному аркуші верхнього форзаца міститься ще один запис, який допомагає у реконструкції історії побутування книги. Посеред цього аркуша коричневим атраментом скорописом XIX ст. написано наступне: "Св. троїцкой Кириловск Церкви". Цей напис дозволяє стверджувати, що якимось чином у XIX ст. досліджуванний Церковний Устав мігрує до м. Києва у Троїцький храм Кирилівського монастиря. Однак невдовзі він уже зберігається у бібліотеці Софійського собору під № 172, про що довідуємося із відтиска штампа прямокутної форми на звороті вільного аркуша верхнього форзаца, виконаного фіолетовим кольором [1]. Інший штамп ромбовидної форми чорного кольору інформує, що *Устав* знаходиться серед книг "БІБЛІОТЕКА / ПРИ КИЇВСЬКОМУ ДЕРЖ. / УНІВЕРСИТЕТІ" [1, арк. 1, 17, 412]. Від того моменту й до сьогодні рукопис зберігається у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Відомості економічного характеру уміщено на приклеїній частині нижнього форзаца книги. Посередині цього аркуша помітний згин і дірки від шиття. Ймовірно, ця розгортка використана із іншої книги чи зшитку рукопису in quarto (у четверту частину аркуша). Рукописний текст інформує про одиниці мір, грошово-лічильні одиниці, а також про купівлі/продаж і митні збори. Подаємо відчитаний текст, уміщеного на аркуші: "ко^о ржи цена за Четвери^к по девяти а^лтнь ше Сто Четвериковъ Сполу Четверико пшеницы цена за Четверикъ по шестьна^цати а^лтнь по^де^вят Четверико^о ввса цена за Четвери^к по Семи а^лтнь I все^х днгъ взято за уве^с хл^б восьмъ рублевъ два^цать адин а^лтнь Четыре днги а пошли^н взято Четырна^цать а^лтнь по^лторы днги Тово^ж числа прода^л бряншо^и Стреле конша Фроло^о три^цать каде^и меду взя^л за ме^л Сорок два ру^бли а пошли^н С него взято два рубли три а^лтна двъ де^нги Декоб^ря въ ке^де прода^л бряншо^и Стреле Гаврила Селивановъ дяно Стако^ж говя^жихъ днгъ взя^л за кожи два^цать три рубли а пошли^н взято повыписи С рублеи по пяти днгъ I всего девятна^цать а^лтнь з де^нгою а^лтнь по Четыре днги по^лпята Четверика Са цена за Четверикъ по девяти а^лтнь I все^х днгъ взято девятъ рублевъ Четырна^цат а^лтнь адна де^нга а пошли^н взято п^ятна^цать а^лтнь Четыре днги Генваря въ ид^е купи^л нижне^и Слободы крстьяни^и Іва^ш како релени^н п^яд^еся^т три пуда Соли днгъ плати^л за Со^л п^ятна^цать рублевъ и а^лтнь а пошли^н взято з днгъ трина^цат а^лтнь по^лторы де^нги Тово^ж числа прода^л крстьяни^и комарикя вл^ти Села бородина Івашка Суховерко^о С товарищ Семъ возовъ хл^ба ржи два^цать Семъ Че^тверковъ цена за Четверикъ по всми а^лтнь по Четыре днги I все^х днгъ взя^л Семъ рублевъ". Згадані в тексті назви одиниць вимірювання маси (четверик, кадь ін.), грошово-лічильних одиниць (алтин, деньга, рубль), а також палеографічні особливості почерку дозволяють припустити, що це рукопис XVIII ст., який міг бути вклеєний при реставрації книги у XVIII ст. На слідах згину цього аркуша посередині уміщено запис півустановом XVIII ст. Це напис молитовного характеру, виконаний коричневим атраментом: "Кто ти спасе ризу раздра Арие ты рече иже тро^ицы пресъче едино^ст^ное начало". Найочевидніше – взятий із Стихир на Господи ввозах великої вечірні 7-ої Неділі після Пасхи, яку ще називають Неділею 318 Отців І Вселенського собору, які уміщені у Тріоді Цвітній [16, арк. 356].

Отже, детальна атрибуція кирилических рукописних кодексів дозволяє більш точно встановити час їхнього

створення, з'ясувати локалізацію створення, а також довідатися про історію побутування пам'яток. У ході нашого дослідження було атрибутовано кирилический список *Єрусалимського Уставу*, який зберігається у відділі рідкісних книг і рукописів Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Завдяки детальному вивченню текстів цього кодексу встановили, що вона відноситься до книг богослужбового характеру. Її тексти не читаються під час церковних богослужінь, однак у них подано порядок читань текстів із *Октоїха*, *Мінеї*, *Тріодей*, книг *Старого* та *Нового Заповітів*, *Часослова* та ін. залежно від особливостей тієї чи іншої служби. Дослідження тексту *Уставу* сприяло визначенню його мовної редакції, що у свою чергу дозволило віднести написання книги у сучасних кордонах Росії. Вивчення водяних знаків паперу, на якому переписаний текст досліджуваної кирилическої пам'ятки, допомогло у питанні встановлення часу виготовлення кодексу. Результати проведеного філігранологічного аналізу книги показали різноманітність паперу, датованого за альбомами водяних знаків 1570–1584 рр. Детальне вивчення одного із розділів рукопису дозволило висунути кілька версій для визначення більш точної дати копіювання кодексу. Комплексне дослідження палеографічних особливостей *Єрусалимського Уставу*, елементів його внутрішнього і зовнішнього оздоблення, а також вивчення оправи дозволило віднести час написання пам'ятки до останньої третини XVI ст. Забруднені кутики аркушів, а також численні розриви і втрати паперу на аркушах, воскові плями свідчать про активне користування книгою. Встановлено, що рукопис реставрувався та поновлювався у XVII, XVIII та XIX ст. На жаль, не вдалося дізнатися ім'я копіювальника та точне місце створення кодексу, а також і місце його першого вкладення у храм. Відомо, що після першої реставрації книги у третій чверті XVII ст. вона була подарована храму Воздвиження Хреста Господнього у с. Ріг, що на Брянщині Російської Федерації. До XIX ст. її історія невідома, ймовірно досліджуванний *Устав* саме там і зберігався. У XIX ст. книга уже зберігалася в Україні – у Кирилівському монастирі м. Києва, а згодом у бібліотеці Софійського монастиря. У наступному сторіччі потрапляє до Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича, де вона зберігається й до сьогодні та доступна для дослідників.

Подальші дослідження цього *Уставу*, на нашу думку, мають бути зосереджені у детальних студіях змісту цієї пам'ятки. Вони сприятимуть вивченню літургійних практик того регіону, де вона була переписана й побутувала, а також богослужбових традицій, специфіки й особливостей релігійної культури. Перспективними, на наш погляд, є й дослідження рівня й масштабу вшанування новоканонізованих києво-руських святих в Україні та Росії у XVI–XVII ст. за матеріалами *Єрусалимських Уставів*.

Список використаних джерел:

1. Відділ рідкісних книг і рукописів Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, с-168478, 413 арк.
2. Научно-исследовательский отдел рукописей Российской государственной библиотеки, ф. 304 I, д. 239, 327 л.
3. Siniarska-Czaplicka, J. Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku / J. Siniarska-Czaplicka. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1969. – XV, 41 s., CCXXVIII tab.
4. Біблія. – Острог: Видавництво В.К. Острозького, друк Івана Федоровича, 1581. – [8], 276, 180, 30, 56, 78 арк.
5. Бондар Н.П. Видання Івана Федорова та Петра Мстиславця з фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: дослідження, попримірниковий опис / Н.П. Бондар. – Київ: [б.в.], 2012. – 311 с.

6. Гальченко О.М. Атрибуція та визначення первинності оправи при описуванні кирилических рукописних книг XVI ст.: спостереження кодиколога / О.М. Гальченко // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2013. – Вип. 17. – С. 332–355.

7. Голубинский Е.Е. История канонизации святых в Русской Церкви / Е.Е. Голубинский // Богословский вестник. – 1894. – Т. 3, № 8. – С. 188–190.

8. Запаско Я.П. Мистецтво книги на Україні в XVI–XVIII ст. / Я.П. Запаско. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1971. – 312 с.

9. Запаско Я.П. Орнаментальне оформлення української рукописної / Я.П. Запаско. – Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1960. – 184 с.

10. Іванова О.А. До питання датування рукописних книг (за матеріалами Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського) / О.А. Іванова // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2002. – Вип. 7. – С. 204–216.

11. Іванова О.А. Кирилическа рукописна книга XVI ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: Історико-кодикологічне дослідження. Альбом філіграней / О.А. Іванова. – Київ: [б.в.], 2016. – 256 с.

12. Іванова О.А. Характерні риси східнослов'янських мовних редакцій у церковнослов'янських пам'ятках постійного змісту XVI ст. (на матеріалі фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського) / О.А. Іванова // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2003. – Вип. 8. – С. 95–103.

13. Каманін І. Водяні знаки на папері українських документів XVI–XVII в. (1596–1651) / І. Каманін, О. Вітвіцька. – Київ: [б.в.], 1923. – 144 с.

14. Лауцявичюс Э. Бумага в Литве в XV–XVIII веках: атлас / Э. Лауцявичюс. – Вильнюс: [б.и.], 1967. – 577 с.

15. Пуряева Н. Словник церковно-обрядової термінології / Н. Пуряева. – Львів: Свічачо, 2001. – 160 с.

16. Триодь цвітна. – Л.: Видавництво М. Сльозки, 1642. – [6], 433, [1] арк.

17. Філіграні XVII в. по старопечатным книгам Украины и Литвы из фонда ГИМ: Каталог / Сост. Т.В. Дианова. – Москва: [б.и.], 1993. – 192 с.

18. Фрис В. "Голоси знизу" (огляд покрайніх записів XVI–XVIII століть на кирилических рукописах і стародруках) / В. Фрис // Київська Академія. – 2014–2015. – Вип. 12. – С. 110–119.

19. Фрис В.Я. Історія кирилическої рукописної книги в Україні / В.Я. Фрис. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. – 188 с.

References:

1. Viddil ridkisnykh knyh i rukopysiv Naukovoї biblioteki im. M. Maksymovycha Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, s-168478, 413 arkushy. [Department of Rare Books and Manuscripts of Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv]

2. Nauchno-issledovatel'skii otdel rukopisei Rossiiskoi gosudarstvennoi biblioteki, fond 304 I, delo 239, 327 listov. [Scientific Research Department of Manuscripts of Russian State Library]

3. SINIARSKA-CZAPLICKA, J. (1969). *Filigrany papierni polożonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku*. Wrocław, Warszawa, Kraków. [In Polish]

4. *Biblia*. [Bible]. (1581). Ostroh: Vydavnytstvo V. K. Ostrozko, druk Ivana Fedorovycha. [In Old Ukrainian]

5. BONDAR, N. P. (2002). *Vydannia Ivana Fedorova ta Petra Mstyslavtsia z fondiv Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: doslidzhennia, poprymirnykovyi opys*. [Publications of Ivan Fedorov and Petro Mstyslavets from the Funds of the Vernadsky National Library of Ukraine: Research and Description of Exemplars]. Kyiv: [s.n.]. [In Ukrainian]

S. Voloshchenko, historian

Museum of Old Ukrainian Book

Borys Voznytskyi National Art Gallery of Lviv, Lviv, Ukraine

6. HALCHENKO, O. M. (2013). Atrybutsiia ta vyznachennia pervynnosti opravy pry opysuvanni kyrylychnykh rukopysnykh knyh XVI st.: sposterezhenia kodykologa. [Attribution and Identifying of the Framework's Primacy During the Description of the Cyrillic Manuscripts of the 16th Century: Remarks of Codicologist]. In: *Rukopysna ta knyzhкова spadshchyna Ukrainy*, 17, 332–355. [In Ukrainian]

7. GOLUBINSKII, E. E. (1894). Istoriiia kanonizatscii sviatykh v Russkoi Tserkvi. [The History of Saints' Canonization in the Russian Church] In: *Bogoslovskii vestnik*, 3(8), 188–190. [In Ukrainian]

8. ZAPASKO, Ya. P. (1971). *Mystetstvo knyhy na Ukraini v XVI–XVIII st.* [The Book Art in Ukraine of the 16th – 18th Centuries]. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoho universytetu. [In Ukrainian]

9. ZAPASKO, Ya. P. (1960). *Ornamentalne oformlennia ukrainskoi rukopysnoi knyhy*. [Ornamental Typography of Ukrainian Manuscripts]. Kyiv: Vydavnytstvo Akademii nauk Ukrainkoi RSR. [In Ukrainian]

10. IVANOVA, O. A. (2002). Do pytannia datuvannia rukopysnykh knyh (za materialamy Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho). [The Question of the Manuscripts Dating (on the Materials of the Institute of Manuscripts of Vernadsky National Library of Ukraine)]. In: *Rukopysna ta knyzhкова spadshchyna Ukrainy*, 7, 204–216. [In Ukrainian]

11. IVANOVA, O. A. (2016). *Kyrylychna rukopysna knyha XVI st. z fondiv Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: Istoryko-kodykologichne doslidzhennia. Albom filigranei*. [Cyrillic Manuscript of the 16th Century from the Funds of the Institute of Manuscripts of Vernadsky National Library of Ukraine: Historical and Codicological Analysis]. Kyiv: [s.n.]. [In Ukrainian]

12. IVANOVA, O. A. (2003). Kharakterni rysy skhidnoslov'ianskykh movnykh redaktsii u tserkovnoslov'ianskykh pam'iatkakh postiinoho zmistu XVI st. (na materialii fondiv Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho). [Specific Features of the Church Slavonic Memorials of Permanent Content of the 16th Century in the East Slavic Language (on the Materials of the Funds of the Institute of Manuscripts of Vernadsky National Library of Ukraine)]. In: *Rukopysna ta knyzhкова spadshchyna Ukrainy*, 8, 95–103. [In Ukrainian]

13. KAMANIN, I., & VITVITSKA, O. (1923). *Vodiani znaky na papierni ukrainskykh dokumentiv XVI–XVII v. v. (1596–1651)*. [Watermarks on Paper of Ukrainian Documents of the 16th – 17th Centuries (1596–1651)]. Kyiv: [s.n.]. [In Ukrainian]

14. LAUTSIAVICHIIUS, E. (1967). *Bumaga v Litve v XV–XVIII vekakh: atlas*. [Paper in Lithuania of the 15th – 18th Centuries: Atlas]. Vilnius: [s.n.]. [In Russian]

15. PURIAIEVA, N. (2001). *Slovyk tserkovno-obriadovoi terminologii*. [The Dictionary of Church Ceremonial Terminology]. Lviv: Svichado. [In Ukrainian]

16. *Triod tsvitna*. (1642). Lviv: Vydavnytstvo M. Slozky. [In Old Ukrainian]

17. DIANOVA, T. I. (Ed.). (1993). *Filigrany XVII v. po staropechatnym knigam Ukrainy i Litvy iz fonda GIM: Katalog*. [Filigree of the 17th Century in the Early Printed Books of Ukraine and Lithuania from the Funds of the State Historical Museum: Catalog]. Moscow: [s.n.]. [In Russian]

18. FRYS, V. (2014–2015). "Holosy znyzu" (ohliad pokrainnykh zapysiv XVI–XVIII stolit na kyrylychnykh rukopysakh i starodrukakh). ["Voices from Below": a Review of the Outermost Records of the 16th – 18th Centuries in Cyrillic Manuscripts and Early Printed Books]. In: *Kyivska Akademiia*. 12, 110–119. [In Ukraine]

19. FRYS, V. Ya. (2003). *Istoriiia kyrylychnoi rukopysnoi knyhy v Ukraini*. [History of the Cyrillic Manuscript Book in Ukraine]. Lviv: Lvivskyyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. [In Ukraine]

Надійшла до редколегії 21.11.18

ECCLESIASTIC TYPIKON FROM THE SCIENTIFIC LIBRARY OF KYIV UNIVERSITY: ATTRIBUTION OF MANUSCRIPT

The principles of scientific attribution of liturgical cyrillic manuscripts, which has been worked out by author, are examined. The thorough study of Jerusalem Ecclesiastic Typikon from the rare books and manuscripts department's collection of Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv is conducted. The stages of manuscript attribution are analyzed, including the date identification and localization of its origins and use.

The type and the title of the codex have been identified by the analysis of book's texts. The linguistic variant of Church Slavonic language, used for re-writing the copy, is revealed, which has helped to localize the place of creation. Detailed watermark analysis of paper, which the copy had been made of, has allowed to estimate date range of its production. The problematic ascertainment of the date of creation has been also supported by the analysis of the textual sources, studying of palaeographic peculiarities of cyrillic script book, the inner book's decorative features. The problem of binding production date, its construction, materials and design, is formulated. The state of preservation of manuscript is analysed, which led the author to understanding the extent of book's relevance for its readers. The history of manuscript restoration and its stages has been studied. The places of use and migration of the copy are revealed on the basis of provenance examination up till its arrival to Maksymovych Scientific Library's rare books collection.

Key words: Jerusalem Ecclesiastic Typikon, manuscript, Cyrillic manuscript, attribution, codicology, Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv.